IAN MCEWAN'IN ÇOCUK YASASI ROMANINA ÇOCUĞUN TEDAVİYİ REDDETME HAKKI AÇISINDAN BİR BAKIŞ[*]

Arş. Gör. Hatice Cemre AKYILMAZ[**]

ÖZET

Türk hukukuna bakıldığında edebiyat ve hukuk çalışmalarının son zamanlarda önem kazanmaya başladığı görülse de edebiyat ve hukuk arasındaki bağlantının çok daha eskiye dayandığını söylemek mümkündür. Bilhassa edebiyat sanatı açısından düşünülecek olduğunda bu iki disiplinin her daim ilişki içinde olduğu söylenebilir. Zira edebiyat tarihinde önemli addedilen, "klasik" olarak nitelendirilebilecek pek çok eserin temelinde çeşitli hukukî problemler ve bu problemlerin bireylerin (karakterlerin) hayatlarını etkileyen sonuçları yer almaktadır. Tıpkı edebiyatın hukukla alakadar olması gibi hukukun da edebiyat ile ilgilenmesi bir hukukçu açısından önem arz etmektedir. Nitekim edebiyat, "cansız metinleri" -normları- "canlı" hale getirebilme özelliğini haizdir. Bu sayede hukukçuyu normun amacını, anlamını ve sonuçlarını düşünmeye teşvik etmektedir. Bu düşünceden hareketle, bu çalışmada Ian McEwan'ın Çocuk Yasası isimli romanı insan ve çocuk hakları çerçevesinde incelenecektir. Romanın odağında İngiltere'de yaşayan on yedi yaşında Yehova Şahidi bir çocuğun inancı sebebiyle kan naklini, dolayısıyla tedaviyi reddetmesi yer almaktadır. Çalışmada da söz konusu olay çocuğun tedaviyi reddetme hakkı Türk hukuku ve İngiliz hukuku bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tıbbî Müdahaleyi Ret, Çocuğun Tıbbî Müdahaleyi Reddi, Ian McEwan, Çocuk Yasası, Edebiyat ve Hukuk, Edebiyattaki Hukuk.

---

[*] DOI: 10.33432/ybuhukuk.1102941 - Geliş Tarihi: 12.04.2022 - Kabul Tarihi: 06.05.2022.

[**] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, hcakyilmaz@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2480-7020.

AN ANALYSIS OF IAN MCEWANS' NOVEL "THE CHILDREN ACT" ACCORDING TO MINORS' RIGHT TO REFUSE TREATMENT

ABSTRACT

The connection between literature and law goes back much further, although literature and legal studies have become more crucial recently in Turkish legal studies. Especially in terms of literature, it can be said that law and literature have always been in a close relationship. Because when we look at the history of literature, in many classical books, various legal problems and the consequences of these problems are discussed through the lives of individuals (in other words, characters). Just as literature deals with law, it is fundamental for a lawyer to have an interest in literature since literature has the feature of making "inanimate texts" (norms) "alive". Thanks to the literature, a lawyer is encouraged to ponder on the purpose, meaning and consequences of the norms. Based on this thought, this paper will analyse Ian McEwan's novel *The Child Law* from a legal point of view. The focus of the novel is the refusal of a seventeen-year-old Jehovah's Witness boy living in England to receive a blood transfusion and treatment because of his faith. This paper will discuss minors' right to refuse medical treatment in the context of Turkish law and English law while analysing the novel.

Keywords: The Right to Refuse Medical Treatment, Minors' Right to Refuse Treatment, Ian McEwan, The Children Act, Law and Literature, Law in Literature.

GİRİŞ

Türk literatüründe hukuk ve edebiyat çalışmalarının başlangıcı nispeten yeni sayılabilse de hukuk ve edebiyat arasındaki ilişki eskiye dayanmaktadır. Bu ilişkinin bu denli köklü olmasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki her iki disiplinin de temel malzemesinin "kelimeler" oluşudur[1]. Nitekim her iki disiplin de elindeki malzemeyi, yani kelimeleri, kullanarak çeşitli metinler ortaya koymaktadır. Elbette metinler hususunda hukukta ve edebiyatta kullanılan üslup ve izlenen usuller aynı olmasa da ele alınan konular arasındaki benzerlik yadsınamayacak düzeydedir. Zira hukuk, temelde kelimeleri kullanarak insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen normlar yaratırken edebiyat da kaynağını insanı ve insanlar arasındaki ilişkileri anlama faaliyetinde bulmaktadır. Tam bu noktada hukuk ve edebiyatın bir diğer benzer yönü belirmektedir: her iki disiplin de insana ve insan ilişkilerine dairdir[2].

Hukuk ve edebiyat arasındaki benzerlikler aynı zamanda farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Zira Çelik'in de ifade ettiği üzere edebiyat, "*tekil hikâyenin peşinde*"n gitmektedir. Oysa hukuk, tekil hikâyeden yola çıkarak çoğunluğa yönelmekte, birden fazla tekil hikâye için uygulanabilecek genel ve soyut normlar bulmayı hedeflemektedir. Diğer bir ifadeyle edebiyat, insanların farklılıklarına odaklanırken hukuk daha çok bu farklılıkları ortadan kaldırarak insanı genel kurallar içine sokmayı amaçlamaktadır. Hukuk ve edebiyat arasındaki bir diğer farklılık ise "*saik*" ve "*eylem*" noktasında kendisini göstermektedir. Hukuk, büyük ölçüde saiki göz ardı etmekte ve eylemi ve sonucunu öne çıkarmaktadır. Mamafih edebiyatın esas uğraşı saiktir, ortaya çıkan sonuçtan ziyade o sonuca gidişte izlenen yoldur[3].

---

1 **Tosun, Yalçın** (2015) "Önsöz": Akal, Cemal Bâli / Tosun, Yalçın (Editörler), Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 10; **Çelik, Behçet** (2015) "Hukuk ve Edebiyatın Yakınlığı / Uzaklığı": Akal, Cemal Bâli / Tosun, Yalçın (Editörler), Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 48.

2 **Çelik**, s. 48.

3 **Çelik**, s. 49.

Hukuk ve edebiyat arasındaki bu benzerlik ve farklılıklar, araştırmacıları disiplinler arası çalışmalara yönlendirmiştir[4]. Bu çerçevede, söz konusu çalışmalarda esas olarak iki yaklaşım mevcuttur: edebiyattaki hukuk (*law in literature*) ve edebiyat olarak hukuk (*law as literature*). Edebiyattaki hukuk, edebî metinlerde yer alan olayları hukukî açıdan incelemeye yönelik faaliyetleri ifade etmektedir. Örneğin Kafka'nın Dava'sında veya Camus'nün Düşüş'ünde yer alan ve hukukî boyutları bulunan problemleri ele almak, edebiyattaki hukuk yaklaşımı ile mümkündür. Öte yandan, edebiyat olarak hukuk, edebiyatta uygulanan yöntemleri hukukî metinlere uygulamakla ilgilenmektedir. Diğer bir deyişle, edebiyat olarak hukuk yaklaşımının temel amacı, hukukî metinleri, edebî yorum yöntemleriyle irdelemektedir[5].

"Edebiyattaki hukuk" ya da "edebiyat olarak hukuk" yaklaşımlarından hangisi tercih edilirse edilsin bu tür çalışmalara neden gereksinim duyulduğu sorusu akla gelebilir. Nitekim kimi zaman doktriner metodun benimsenmediği çalışmalar yeterince "hukukî" veya "faydalı" bir çalışma olmadıkları gerekçesiyle yeterince değer görmeyebilmektedir. Nitekim Çelik'in de altını çizdiği üzere "uygulama"da esas önemli olan "*davayı kazanmak*" ya da "*dosyanın Yargıtay'dan dönmemesi*"dir. Akademik çevrede sıklıkla hukuk öğrencisine bir "*hukuk nosyonu*" kazandırmanın amaçlandığını belirtilse de çalışma hayatında bir dilekçenin ya da bir mahkeme kararının ortaya çıkarılış sürecinden çok o dilekçenin ya da kararın yol açtığı sonuca önem verilmektedir[6]. Benzer şekilde, kurgusal metinlerin hayal dünyasının birer ürünü olduğu gerekçesiyle hukuka konu edilemeyeceğini düşünenlerle de karşılaşılmaktadır. Halbuki Akal'ın belirttiği üzere "*hiçbir kurgu modern hukukumuzun tüm gücünü aldığı hukuki kurgudan daha kurgusal olamaz*". Bu bağlamda hukuktaki pek çok kavramın esasen bir "*kurgu*" olduğuna değinen

---

[4] Turanlı'nın belirttiği üzere hukuk ve edebiyat arasında disiplinler arası bir çalışmanın yapılamayacağını iddia eden yazarlar bulunmaktadır. Bu yazarlara göre hukuk ve edebiyat arasında "kurulması zor bir bağ" vardır; kaldı ki hukuk ve edebiyat çalışmalarının doktrine bir katkısı yoktur, ilgili görüşler için bkz. **Yücel Turanlı, Kıvılcım** (2014) "Biraz Nefes Almak!", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 4, S: 2, s. 103.

[5] **Ward, Ian** (1995), Law and Literature, Amerika Birleşik Devletleri, Cambridge University Press, s. 3.

[6] **Çelik**, s. 51.

Akal bu hususa ilişkin olarak "*egemenlik*" kavramını örnek göstermektedir. Modern hukuk sistemlerinin "*egemenlik*" kavramı üzerine inşa edildiğine işaret eden Akal'a göre egemenlik, "*kurgunun doruğu*"dur; fakat kimse bu gerçeği kabul etmek istememektedir. Dolayısıyla, Akal'ın da vurguladığı üzere kurguyu hukuktan ayırmak mümkün değildir[7].

Bunca farklılığa ve eleştiriye rağmen kanaatimizce edebiyat, hukuku ve hukukçuyu besleyen disiplinlerin başında gelmektedir[8]. Öncelikle hukuk, kültürün, dilin, ekonominin ve toplumun bir parçasıdır. Bu sebeple, tarih, edebiyat ve iktisat çalışmalarının hukukta önemli bir yeri bulunmaktadır[9]. Ayrıca edebiyat, yukarıda değinilen "*hukuk nosyonu*"nun kazanımı noktasında büyük önem taşımaktadır; çünkü olaylar arasında bağlantı kurma yeteneğini geliştirmeye yardımcıdır[10]. Bunun yanı sıra, kurgusal metinlerin hukuk normlarını öğretme fonksiyonu bulunmasa da bu metinler, hukukçuya normun lafzının ötesinde taşıdığı anlamları göstermesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim hukuk kurallarının kurguya yedirildiği edebî eserler, hukukçulara söz konusu normlara dışarıdan bir gözle bakabilme imkânı sunmaktadır. Bu imkân, hukukla ilgilenenlere insan doğasını anlamada faydalı olmaktadır. Normları kaleme alan ya da insanlar hakkında hükümler veren hukukçu okuyucu, okuduğu eser süresince bir başka kişinin (kurgusal karakterin) hayatına dâhil olarak onu anlamaya çalışmakta, onunla empati kurmaktadır[11]. Bunlara ek olarak, bazı edebî eserler hukuk normlarına dair etik ve politik pek çok sorunu gündeme getirmekte ve tartışmaktadır. Hukukçular,

---

7 **Akal, Cemal Bâli** (2015) "Kurgu ve Hukuk": Akal, Cemal Bâli / Tosun, Yalçın (Editörler), Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 76-77.

8 Hatta öyle ki Sezgin Seymen Çebi'ye göre "sanatsız ve edebiyatsız hukuk omlete benze"mektedir, **Çebi, Sezgin Seymen** (2011) "Sanatsız ve Edebiyatsız Hukuk Omlete Benzer", Panorama KHAS, S.4, <http://panorama.khas.edu.tr/edergi-yazi-458#PDF/1> (s.e.t. 12.03.2020).

9 **Dunlop, C.R.B.** (1991) "Literature Studies in Law Schools", Cardozo Studies in Law and Literature, Vol: 3, No: 1, s. 68.

10 **Çelik**, s. 52.

11 **Dunlop**, s. 69-70.
Dunlop, bu noktada Dickens'ın "*Bleak House*" isimli kitabını örnek göstererek söz konusu eseri okuyan bir avukatın müvekkiline karşı asla kayıtsız kalamayacağını iddia etmektedir, **Dunlop**, s. 70.

kitap boyunca söz konusu problemlere farklı karakterlerin pencerelerinden bakmaktadır. Bu da hukukla ilgilenen kişiyi somut olayı farklı boyutlarıyla düşünmeye -ve hatta eserdeki probleme çözüm üretmeye- sevk etmektedir. Bu sayede edebiyat, öğrencilere -ve pek tabii hukuk uygulayıcılarına- somut olaya nasıl yaklaşmaları gerektiği konusunda yol göstermektedir. Dolayısıyla edebiyat, profesyonel hayat için gerekli becerilerin kazanılması açısından da faydalıdır. Buna ilaveten, edebî metinler aynı zamanda duygulara da hitap ettiği için çok daha etkili ve akılda kalıcı olmaktadır. Bu da problemleri çözme anlamında büyük bir öneme sahiptir. Nitekim doktriner yöntem tüm avukatlar, hâkimler ve hukuk akademisyenleri için son derece kıymetli ve gerekli olsa da kimi zaman bazı soruları yanıtlamakta yetersiz kalabilmektedir. Hukuk ve edebiyat çalışmaları bu sorunların en azından bir kısmını çözmede oldukça faydalı olmaktadır[12].

Bu çalışmada "*edebiyattaki hukuk*" (*law in literature*) yaklaşımından hareket edilerek bir romanın odağında yer alan bir mesele hukukî boyutlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında 1948 yılında Londra'da dünyaya gelmiş, İngiliz Edebiyatı üzerine lisans ile yüksek lisans eğitimi almış ve Man Booker Ödülü de dâhil olmak üzere pek çok ödüle layık görülmüş Ian McEwan'ın 2014 yılında yayımladığı Çocuk Yasası (*The Children Act*) isimli romanı romanın merkezinde yer alan "çocuğun tıbbî müdahaleye rızası" sorunu bağlamında irdelenecektir[13]. Roman, söz konusu probleme çocuğun, ebeveynin, hekimin ve hâkimin bakış açılarından yaklaştığı için incelemeye değer bulunmuştur. Çalışmada olayın hukukî boyutları noktasında doktriner metottan da faydalanılacaktır. Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde Çocuk Yasası isimli roman, romandaki karakterler ve tali olaylar anlatılarak tanıtılacaktır. Ardından romandaki esas problem tespit edilecektir. İkinci bölümde, söz konusu probleme dair yasal düzenlemelere, yargı kararlarına ve doktrindeki görüşlere yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise

[12] **Dunlop**, s. 68-71, 78; **Ward**, s. 24.

[13] Çalışmada eserin Roza Hakmen tarafından çevrilen ve Yapı Kredi Yayınları tarafından 2016 yılında yayımlanan ilk baskısı kullanılmıştır, **McEwan, Ian** (2014) The Children Act, Londra, Jonathan Cape (Çeviren: Hakmen, Roza (2016) Çocuk Yasası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları).

romana konu edilen olay, söz konusu düzenlemeler, kararlar ve görüşler ışığında değerlendirilecektir.

I. ÇOCUK YASASI ROMANINA DAİR

Çocuk Yasası, orijinal adı ile *The Children Act*, İngiltere'de 1989 yılında yürürlüğe giren *The Children Act* başlıklı kanundan ismini almaktadır[14]. Kitabın ana karakteri Fiona Maye, Londra Yüksek Mahkemesi'nin Aile Bölümü'nde görev yapan, kendisini işine adamış, entelektüel, tecrübeli bir kadın hâkimdir[15]. Romanın başında Fiona'nın aile hayatına dair iki detay paylaşılmaktadır. Bunlardan ilki kocası Jack ile evliliğinde problemler yaşadığı, diğeri ise çiftin çocuksuz olduklarıdır. McEwan tarafından okuyucuya aksettirilen söz konusu ayrıntılardan özellikle ikincisi romanın gidişatı açısından önem taşımaktadır. Zira romanda Fiona, çocuğu olmayan bir kadın olarak uzun yıllardır çocuklara dair uyuşmazlıklarda karar verici pozisyonda oluşunu sorgulamaktadır. Nitekim çocuğunun olmamasının verdiği bazı kararları etkileyip etkilemediği, doğru karar verip vermediği hususlarında iç hesaplaşmalar yaşamaktadır.

Olayın merkezinde yer alan konunun Fiona tarafından çözümünden önce Fiona'nın diğer davalarındaki tavrından bahsetmek zaruridir. Fiona'nın önündeki uyuşmazlıklardan biri, Yahudi bir ailenin kız çocuklarının velayeti ile alakalıdır. Dışa kapalı bir cemaat olduğu belirtilen Haredi cemaatine mensup boşanmış bir anne ve babanın arasında çocukların eğitimi hususunda bir uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Zira cemaatin bazı konularda katı kuralları vardır ve bu kurallardan eğitime ilişkin olanı çift arasında tartışmaya yol açmıştır.

---

[14] İlgili kanun için bkz. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents> s.e.t. 10.04.2022.

[15] Londra'da bulunan Yüksek Mahkeme'nin (*High Court*) üç bölümü bulunmaktadır: Kraliçe'nin Kürsüsü Bölümü (*The Queen's Bench Division*), Temyiz (*The Chancery Division*) ve Aile Bölümü (*The Family Division*). Romandaki karakter Fiona'nın da görev yaptığı Aile Bölümü'nün yetkileri şunlardır: çocuklarla ilgili tüm davaları ve velayete ilişkin özel durumları karara bağlamak, aile mahkemelerinden gelen temyiz başvuruları hakkında karar vermek, <https://www.judiciary.uk/you-and-the-judiciary/going-to-court/highcourt/family2/> s.e.t. 10.04.2022.

Haredi cemaati, on beş – on altı yaşlarına gelmiş çocukların eğitimlerini ikinci plana itmelerini, üniversiteye devam etmelerindense kendilerini dine adamalarını uygun görmektedir; kız çocuklarının üniversite eğitimi almasına ise tamamen karşıdır. Bunun yanı sıra, belirtilen yaşa dek kız ve erkek çocukların ayrı ayrı eğitim almalarını buyuran cemaate göre "*modaya uygun giysiler, televizyon ve internet yasaktı*"r. Problem, annenin cemaatin kurallarına babaya göre daha yumuşak yaklaşmasından kaynaklanmıştır. Anne, kızlarını internet, televizyon, moda gibi hususlarda sınırlama yapılmayan karma bir Yahudi okuluna göndermektedir; fakat baba bu duruma karşı çıkmaktadır. Anne, kızlarının eğitimlerine devam ederek bir meslek sahibi olmalarını istemektedir. Baba ise annelerinin kızlarını "*disiplinli ama sevecen, sıcak, güvenli ve bildik bir çevreden*" kopardığını, eski karısının amaçlarının "*havai, saygısız ve yıkıcı*" olduğunu iddia etmiştir[16].

Söz konusu uyuşmazlık, dinî tercihlerle alakalı olduğundan Fiona, bu hususa ilişkin mümkün olduğunca tarafsız bir değerlendirme yapmaya çalışmıştır. Nitekim Fiona, sorunun çözümünde dinî kuralları bir kenara bırakarak çocuklar için en doğru tercihin ne olduğu sorusunun yanıtını aramıştır. Bunu yaparken anne ve babanın dinî inançlarına müdahale edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Zira O'na göre "*dinî inançlar ya da dinbilimsel görüş ayrılıkları konusunda karar vermek laik mahkemelerin işi değildi*"r. Bu çerçevede, "*mümkün olan en geniş bakış açısını*" benimseyeceğini ifade eden Fiona, çocuğun refahı ve mutluluğu kavramlarını kararının merkezine oturtmuştur. "*Hiçbir çocuk ada değildir*" tespitinde bulunan Fiona, çocuğun ailesi ve arkadaşlarıyla ilişkisinin mutluluğun "*en önemli unsuru*" olduğunu ifade etmiştir[17]. Bu çerçevede, Fiona, çocuklarının annelerinin seçtiği karma okulda okumaları ve daha sonra isterlerse üniversiteye devam etmeleri yönünde karar vermiştir; çünkü "*mahkemenin görevi her şeyden önce çocukların yetişkinliğe ulaştıklarında nasıl bir hayat yaşamak istedikleri konusunda kendi kararlarını verebilmelerini sağlamaktı*"r[18].

[16] **McEwan**, s. 14-17.

[17] **McEwan**, s. 18-19.

[18] **McEwan**, s. 33-34.

Kitapta ele alınan bir diğer olay ise Fiona'nın karakterini daha anlaşılabilir kılmaktadır. Söz konusu olay, yapışık ikiz olarak dünyaya gelen Mark ve Matthew isimli iki kardeşin ayrılmasına ilişkindir. Yaşamsal faaliyetleri Mark'ın bedeni yürütmektedir. Bu nedenle, iki kardeş ayrıldığı takdirde Mark yaşamına devam edecek; fakat Matthew ölecektir. Bununla birlikte, iki kardeş ayrılmazsa (ki aile çocukların ayrılmamasından yanadır), Mark iki kişinin yükünü kaldıramayacağından vefat edecek, Matthew da tek başına organlarını çalıştıramayacağından hayatını kaybedecektir. Bu noktada, Fiona'nın vereceği kararın özü iki bebeğin mi yoksa tek bebeğin mi öleceğine ilişkindir[19].

Fiona, kararını verirken "*bir hayatın diğerinden daha değerli olduğu*"nun düşünülemeyeceğini ifade etmiştir; fakat Matthew'nun her iki seçenekte de yaşama şansı bulunmadığından hareketle ikizlerin ayrılmasına karar vermiştir. Zira Fiona'ya göre olaydaki temel mesele "*Matthew'yu öldürmek değil, Mark'ı kurtarmaktır*". İngiliz hukuku da "*daha büyük bir felaketi önlemek için ceza yasasını çiğnemeyi*" hukuka uygun bulmaktadır. Dolayısıyla, Fiona'ya göre ahlakî ve hukukî açıdan ikizlerin ayrılması konusunda bir problem bulunmamaktadır[20].

Mamafih söz konusu olay hükme bağlansa bile Fiona'nın zihnini meşgul etmeye devam etmektedir. Doğru kararı vermiş midir? Çocuğunun olmaması bir çocuğun hayatını sona erdirmesiyle sonuçlanan bir karar vermesinde etkili olmuş mudur? Kararının üzerinden zaman geçmesine rağmen Fiona'nın sorgulama içinde olması ve bu sebeple dosyanın hâlen zihnini kurcalaması, Fiona için uyuşmazlıkların yalnızca bir iş olarak görülmediğini, Fiona'nın önüne gelen olayları hayatının bir parçası haline getirdiğini de göstermektedir[21]. Buna mukabil, bu durum Fiona'nın duygularıyla hareket ettiğini göstermemektedir. Aksine akıl yürütmelerinden anlaşıldığı üzere Fiona, olaylara duygusal yaklaşmamakta, hukuka uygun olanı bulmaya çalışarak profesyonelce bir tutum sergilemektedir.

---

19 **McEwan**, s. 25-27.

20 **McEwan**, s. 27.

21 **Özdemir**, **Nadire** (2017) "Aktif Bir Hâkimlik Pratiğinin Kapsamı ve Sınırları: Hâkim Fiona Örneği", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 1, s. 526.

Romanda bu çalışma kapsamında incelenecek olay ise lösemi hastası Adam Henry'e ilişkindir. Adam, on yedi yaşını doldurmak üzere olan (on sekiz yaşına üç aydan az bir süre kalmıştır) Yehova Şahidi bir genç erkek çocuğudur. Tedavisi için kan nakli elzem olarak görülmektedir; ancak inancı gereği kan nakli olmak istememektedir[22]. Adam'ın kendisi gibi Yehova Şahidi olan anne ve babası da nakle rıza göstermemektedir. Adam'ın tedavisini yürüten hekim ise kan nakli yapılmazsa Adam'ın hayatını kaybetme riskinin bulunduğu gerekçesiyle kan nakline rıza gösterilmesi için mahkemeye başvurmuştur[23].

Kararın verilmesi için yapılan duruşmada Fiona, her iki tarafın da iddialarını taraflara müdahale etmeksizin dinlemiştir. Adam'ın doktoru ve tedavi gördüğü hastanenin avukatı Adam'ın baskı altında olduğunu, ailesinden etkilendiğini, kan naklini kabul ettiği takdirde cemaatten aforoz edileceği korkusunu taşıdığını ve bu sebeple kan nakline rıza göstermediğini iddia etmişlerdir. Ayrıca Adam'ın henüz reşit olmadığını, bu sebeple de tedaviyi ret hakkının bulunmadığını belirtmişlerdir. Buna mukabil, Adam'ın babası ve Henry ailesinin avukatı, Adam'ın son derece aklı başında bir çocuk olduğuna vurgu yaparak Adam'ın tedaviyi ret kararını kendisinin aldığını, hiçbir baskı altında bulunmadığını savunmuşlardır. Ayrıca onlara göre Adam tedaviyi ret ya da kabul konusunda tam ehliyetlidir. Bunun yanı sıra, Adam'ın ve ailesinin

---

[22] Yehova Şahitleri, İncil'e inanan bir mezhep olsalar da Hristiyanlardan temel noktalarda ayrılmaktadırlar. Hristiyanlar teslis inancı gereği baba, oğul ve kutsal ruhun tek bir tanrının yansımaları olduğuna inanırken Yehova Şahitleri'ne göre Tanrı ile Hz. İsa eş değildir. Yehova Şahitleri için "kan" büyük bir öneme sahiptir. Onlara göre hayatın özü, kandır ve Tanrı'ya aittir. İnsanların kan tüketmesi mümkün değildir. Söz konusu yasak, "kan yemeyi / içmeyi" yasaklasa da Yehova Şahitleri bu yasağı kan nakli için de geçerli olacak şekilde genişletmektedir (oysa bu yasak, hayvan eti tüketmeyi kapsamamaktadır; hayvanın kanı yeterince akıtıldıktan sonra kuru etinin tüketilmesi inançlarına uygun kabul edilmektedir). Kan nakli meselesi, Yehova Şahitleri açısından büyük önem arz etmektedir. Zira bu yasağa karşı gelinerek kan nakline rıza gösterilmesinin yaptırımı "cemaatten çıkarma"dır, **Hilder, Carolyn Hayley Jane**, The Role of The Family in Cases of Disputed Medical Decision Making (Doctoral Thesis) Queen Mary University of London, s. 224, <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/handle/123456789/474> s.e.t.10.04.2022), **Tanrıverdi, Ahmet Turgut / Tanrıverdi Gülşah / Öner Yalçın, Sibel / Torun, Serap** (2014) "Yehova Şahitleri'nin Kan ve Organ Nakline Bakış Açısı", Lokman Hekim Dergisi, C: 4, S: 2, s. 2-3.

[23] **McEwan**, s. 31.

tedaviyi ret kararına mahkemenin saygı duymamasının inanç hürriyetine aykırı olduğu ima edilmiştir. Her iki tarafa ek olarak, Adam ile görüşen sosyal hizmetler uzmanı da dinlenmiş, uzman, Adam'ın verdiği kararın bilincinde olduğunu belirtmiştir. Duruşmanın sonunda Fiona, Adam ile bizzat görüşme kararı alarak davayı bu görüşmenin sonucunda hükme bağlayacağını ifade etmiştir[24].

Fiona, Adam ile yaptığı görüşmede Adam'ın verdiği kararın sonuçlarının bilincinde olup olmadığını, herhangi bir baskı altında bulunup bulunmadığını, dinine dair hususlarda gerçekten samimi olup olmadığını sorgulamıştır. Bu bağlamda, tedaviyi reddetme konusunda ehliyetinin bulunup bulunmadığını da araştırmıştır. Söz konusu görüşmenin sonucunda ise "*çocuğun refahı*"ndan hareketle Adam'a kan nakli yapılması gerektiğine hükmetmiştir. Ayrıca Fiona'ya göre Adam, sınırlı bir çevrede büyümüştür ve bu çevre ona fikirlerini farklı fikirlerle besleme olanağı sunmamıştır. Bu nedenle tedaviyi ret kararı tamamen kendisine ait değildir. Fiona'ya göre Adam'ın refahı gereği onu "*dininden ve kendinden korumak gerek*"mektedir[25].

Fiona'nın kararından sonra Adam'a kan nakli yapılmıştır ve Adam sağlığına kavuşmuştur. Süreçten oldukça etkilenen Adam, tedavisi sonrasında Fiona ile görüşmeye devam etmek istemiştir ve Fiona'ya mektuplar yazmaya başlamıştır. Fiona'ya yazdığı mektuplardan Adam'ın bu durumdan son derece memnun olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, Fiona'nın Adam hakkındaki tahlilinin isabetli olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte, Fiona, Adam'ın mektuplarına cevap vermemeyi, Adam ile arasına bir mesafe koymayı tercih etmiştir. Adam ise bu durum münasebetiyle hayal kırıklığına uğramıştır. Belirli bir süre sonra Adam'ın hastalığı nüksetmiş, yeniden kan nakline ihtiyaç duyulmuştur. Adam bu süre zarfında on sekiz yaşını doldurduğu için tedaviyi ret konusunda ehliyetinin olup olmadığına bakılmamıştır; Adam, kan naklini reddetmiştir. Kan nakli gerçekleştirilmediği için Adam tedavi edilememiş ve hayatını kaybetmiştir[26].

---

[24] **McEwan**, s. 51-67.

[25] **McEwan**, s. 76-89.

[26] **McEwan**, s. 98-101, 145.

Roman Adam'ın hayatını kaybetmesi ve Fiona'nın duyduğu vicdan azabıyla noktalanmaktadır. Roman hukukî açıdan pek çok farklı incelemeye tâbi tutulabilecek bir romandır; ama merkezinde henüz reşit olmamış Adam Henry'nin tedaviyi reddetme hakkının bulunup bulunmadığı yer almaktadır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde çocuğun tedaviyi reddetme hakkı incelenecek, ardından romanda yer alan Adam Henry olayı hukukî açıdan değerlendirilecektir.

II. ÇOCUĞUN TEDAVİYE RIZASI VE TEDAVİYİ REDDETME HAKKI

A. TIBBİ MÜDAHALEYE İLİŞKİN ESASLAR

Anayasanın 17'nci maddesi kişinin "*yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı*"nı güvence altına alarak kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamayacağını hükme bağlamıştır. Bununla birlikte, söz konusu madde, bu hakkın istisnası olarak tıbbî müdahaleleri işaret etmiştir. Anayasanın 17'nci maddesine göre "*tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz*"[27].

Anayasa ile güvence altına alınan tıbbî müdahale, kişinin bedensel ve ruhsal bütünlüğüne tedavi amacıyla yetkili kişiler tarafından müdahale edilmesi anlamına gelmektedir[28]. Tıbbî müdahale hasta ile hekim arasında yapılan bir "tedavi sözleşmesi" neticesinde gerçekleştirilmektedir[29]. Söz konusu tıbbî müdahalenin hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesi için müdahaleyi yapan kişinin hekim olması, müdahalenin zorunlu olması, tedavi amacının güdülmesi, söz konusu tedavinin tıp biliminin kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmesi ve hastanın müdahaleye rıza göstermesi gerekmektedir[30].

---

27 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 17/2.

28 **Zengin, Mehmet Ali** (2016) Hekimin Hukuk Rehberi, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 39.

29 **Şenocak, Zarife** (2001) "Küçüğün Tıbbî Müdahaleye Rızası", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 50, S: 4, s. 67.

30 **Deryal, Yahya** (2012) Sağlık Hukuku Problemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 61; **Zengin**, s. 41.

Hastanın rızası tıbbî müdahaleler bakımından büyük önem arz etmektedir; çünkü tıbbî müdahale, kişiyi iyileştirme amacı gütse de esasen vücut bütünlüğüne ve bu sebeple de kişilik haklarına saldırı teşkil ettiğinden bu saldırıyı hukuka uygun kılan hastanın rızasıdır[31]. Bu husus mevzuatta da açıkça belirtilmiştir. Nitekim Türk Medeni Kanunu'nun 24'üncü maddesinde kişilik haklarına yönelik saldırıların hukuka aykırılık teşkil edileceği hüküm altına alındıktan sonra bu hakkı zedelenen kişinin rızasının hukuka uygunluk sebebi sayılacağı belirtilmiştir[32]. Benzer şekilde, 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'un 70'inci maddesinde tıbbî müdahale için hastanın rızasının alınması gerektiği ifade olunmuştur[33]. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 24'üncü maddesi de "*tıbbi müdahalelerde hastanın rızası gerekir*" hükmüne[34] yer vererek rıza şartını açıkça düzenlemiştir.

Mevzuatta yer alan "rıza" kavramının hukukî açıdan pek çok anlamı bulunmakla birlikte tıp hukukunda rıza, temel olarak "*vücudun yaralanmalara karşı mutlak olarak korunmasından vazgeçilmesi*"dir. Tıbbî müdahalede rızanın belirleyici olması esas olarak hastanın "*kendi geleceğini belirleme hakkı*"ndan kaynaklanmaktadır. Bedeni üzerinde karar verecek olan kişi, hastadır, bir başkası değildir. Bu duruma bağlı olarak, hastanın tıbbî müdahaleye rıza göstermediği durumlarda hekimin tedavinin yapılmamasından kaynaklı sorumluluğu da ortadan kalkmaktadır[35]. Bununla birlikte, bu hak mutlak ve sınırsız değildir. Tedaviye rıza gösterme ya da göstermeme hakkı kişiye yaşama hakkından ve vücut bütünlüğü hakkından tamamen vazgeçme, bu hakları devretme veya aşırı sınırlanma sonucu doğuracak işlemler yapma imkânlarını tanımamaktadır. Bu tür durumlarda rıza, hukuka aykırı olmaktadır[36].

---

31 **Dural, Mustafa / Öğüz, Tufan** (2009) Türk Özel Hukuku II. Cilt Kişiler Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 100.

32 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK), m. 24.

33 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, m. 70/1.

34 Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24/1.

35 **Hakeri, Hakan** (2022) Tıp Hukuku Cilt I, 25. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 434, 439.

36 **Deryal**, s. 70.

Hasta tarafından verilecek rızanın şekle bağlı olmadığı Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 28'inci maddesinde ifade edilmiştir[37]. Dolayısıyla hastanın rızası açık olabileceği gibi zımni de olabilir. Aynı doğrultuda, rızanın yazılı olarak verilmesi şart değildir; rıza, kural olarak sözlü de verilebilir[38]. Bunun yanı sıra, hastanın rıza beyanında bulunamayacağı acil ve zorunlu durumlar söz konusu olabilir. Bu durumlarda "*farazi rıza*"dan hareketle hastanın tıbbî müdahaleye rıza gösterdiği varsayılabilir. Buna mukabil, bu tür durumlarda dahi hastanın rızasının araştırılması gerekmektedir. Örneğin, çalışmaya konu romandaki gibi Yehova Şahidi bir bireyin kan nakline rıza göstermeyeceği açıktır. Dolayısıyla, bu özel durumun varlığından haberdar olunmasına rağmen hastaya kan nakli yapılması hukuka aykırıdır[39].

Hastanın vereceği rızanın kapsamının da belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, hekim ancak hastanın vereceği rıza kapsamında tıbbî müdahale gerçekleştirebilir; söz konusu kapsamı aşamaz[40]. Bununla mukabil, Hasta Hakları Yönetmeliği uyarınca "*hastanın verdiği rıza, tıbbi müdahalenin gerektirdiği sürecin devamı olan ve zorunlu sayılabilecek rutin işlemleri de kapsa*"maktadır[41].

Rızanın geçerli olmasının bir diğer koşulu hastanın yeterince aydınlatılmış olmasıdır. Bunun için hekimin rızayı verecek kişiyi[42] tıbbî müdahalenin "*türü, biçimi, ivediliği, yan etkileri ve rizikolarıyla böyle bir müdahalede bulunulmaması halinde ortaya çıkması muhtemel olumsuz sonuçlar*" hakkında bilgilendirmesi gerekmektedir[43]. Aydınlatma mümkün

---

37 Hasta Hakları Yönetmeliği m. 28/1. Bununla birlikte, bu durumun istisnaları olduğu yine aynı maddede belirtilmiştir. Bu istisnalar, organ ve doku alınması, büyük cerrahi operasyonlar, tıbbî araştırmalardır, **Deryal**, s. 69.

38 **Hakeri**, s. 442, 443.

39 **Deryal**, s. 70.

40 **Deryal**, s. 74.

41 Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 31/2.

42 **Kahraman, Zafer** (2016) "Medeni Hukuk Bakımından Tıbbi Müdahaleye Hastanın Rızası", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 1, s. 492.

43 **Zengin**, s. 45.
Hasta Hakları Yönetmeliği de bilgilendirmenin kapsamını hüküm altına almıştır.
Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 15:
"*Hastaya;*

olduğunca kapsamlı, basit ve anlaşılır şekilde gerçekleştirilmelidir. Yalnızca bu sayede rızanın serbestçe oluşması ve açıklanması mümkün olacaktır. Bu süreçte hasta, yakınlarına ya da başka bir hekime danışabilecektir[44]. Bununla birlikte, hastayı aydınlatma yükümlülüğü, hastanın ruhsal sağlığının bozulması pahasına aydınlatılması anlamına da gelmemektedir. Doktrinde hastanın iyileşmesine katkıda bulunduğu hallerde hastanın iyileşme umudunu koruması amacıyla bazı hususların açıklanmayabileceği ifade edilmektedir; fakat Kahraman'ın da belirttiği üzere bu görüşe ihtiyatla yaklaşılmasında fayda vardır[45]. Bu sınırı, yani hastanın hangi ölçüde aydınlatılması gerektiğini, belirlemek oldukça zordur. Bir yandan hastanın psikolojisi göz ardı edilmemeli diğer yandan da kişinin kendi geleceğini belirleme hakkı olduğu akılda tutulmalıdır[46].

Geçerli bir rızanın diğer şartı ehliyete ilişkindir. 1219 sayılı Kanuna göre hasta küçük ya da kısıtlı ise velisinin ya da vasisinin rızası gerekmektedir[47]. Türkiye'nin taraf olduğu Biyotıp Sözleşmesi de benzer bir düzenlemeye yer vermiştir. Bu çerçevede, "*müdahaleye muvafakatini verme yeteneği bulunmayan bir küçüğe, sadece temsilcisinin veya kanun tarafından belirlenen makam, kişi veya kuruluşun izni ile müdahalede bulunabilir. Küçüğün görüşü, yaşı ve olgunluk derecesiyle orantılı bir şekilde, gittikçe daha belirleyici bir etken*

a) Hastalığın muhtemel sebepleri ve nasıl seyredeceği,
b) Tıbbi müdahalenin kim tarafından nerede, ne şekilde ve nasıl yapılacağı ile tahmini süresi,
c) Diğer tanı ve tedavi seçenekleri ve bu seçeneklerin getireceği fayda ve riskler ile hastanın sağlığı üzerindeki muhtemel etkileri,
ç) Muhtemel komplikasyonları,
d) Reddetme durumunda ortaya çıkabilecek muhtemel fayda ve riskleri,
e) Kullanılacak ilaçların önemli özellikleri,
f) Sağlığı için kritik olan yaşam tarzı önerileri,
g) Gerektiğinde aynı konuda tıbbî yardıma nasıl ulaşabileceği,
hususlarında bilgi verilir".

44 **Altun, Abdurrahim** (2018) "Küçüğün Tıbbi Müdahaleye Rızası", Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 1, S: 1, s. 41; **Deryal**, s. 77-78; **Kahraman**, s. 493.

45 **Kahraman**, s. 493-494.

46 **Dural / Öğüz**, s. 102-103.

47 1219 sayılı Kanun, m. 70/1.

olarak göz önüne alınacaktır"[48]. Aynı şekilde, "*akıl hastalığı, bir hastalık veya benzer nedenlerden dolayı, müdahaleye muvafakat etme yeteneği bulunmayan bir yetişkine, ancak temsilcisinin veya kanun tarafından belirlenen kişi veya makamın izni ile müdahalede bulunulabilir. İlgili kişi mümkün olduğu ölçüde izin verme sürecine katılacaktır*"[49]. Hasta Hakları Yönetmeliği'nde de benzer doğrultuda düzenlemelere yer verilmiştir[50]. Diğer bir ifadeyle, küçük veya kısıtlı olmayan kişiler haricindekilerin tıbbî müdahaleye bizzat rıza göstermesi gerekmektedir. Küçük ya da kısıtlı kişiler söz konusu olduğunda ise bu kişilerin görüşü alınsa da rıza ehliyeti esas olarak yasal temsilcidedir. Kanunî düzenlemeler bu şekilde olmakla birlikte, doktrinde küçük ve kısıtlıların rıza ehliyeti konusunda tartışmalar mevcuttur[51].

Hastanın tedaviye hukuka uygun olarak rıza göstermesi bu rızasını geri alamayacağı anlamına gelmemektedir. Hasta yukarıda da bahsedilen kendi geleceğini belirleme hakkından hareketle rızasını kural olarak her zaman geri alabilir. Yalnızca Hasta Hakları Yönetmeliği uyarınca "*kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir*"[52].

Hasta, tıpkı rızasını her zaman geri alabileceği gibi tıbbî müdahaleye hiçbir zaman rıza göstermeme hakkını, yani tedaviyi reddetme hakkını, da haizdir. Yalnızca kanunlarda yer alan bazı durumlarda tedavi zorunludur. Bunlar haricinde hasta, tedaviyi ret neticesinde hayatını kaybedecek dahi olsa tedaviyi reddedebilir[53]. Zira bireyler "kendi kaderini tayin" hakkına sahiptir. Bu

---

48 Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi, m. 6/2.

49 Biyotıp Sözleşmesi, m. 6/3.

50 Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24/1.

51 Söz konusu tartışmalara bir sonraki bölümde yer verilecektir.

52 Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 25.
Maddede belirtilen "*kanunen zorunlu haller ise şunlardır*": "*Hastanın rızasının alınamadığı hayati tehlikesinin bulunduğu ve bilincinin kapalı olduğu acil durumlar ile hastanın bir organının kaybına veya fonksiyonunu ifa edemez hale gelmesine yol açacak durumun varlığı hali*", Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24/7.

53 **Hakeri**, s. 439, 440.

hak doğrultusunda hasta, tıbbî müdahaleye rıza gösterebileceği gibi göstermeme hakkına da sahiptir[54].

Çalışmaya konu kitapta Yehova Şahidi bir çocuk yer aldığından tıbbî müdahaleyi ret kapsamında Yehova Şahitleri'nin kan nakline ilişkin özel durumundan bahsetmek zaruridir. Yehova Şahitleri, tedaviyi reddetme hakları uyarınca kan nakli gerçekleşmediği takdirde ölüm dâhil olmak üzere ciddi riskler söz konusu olsa bile kan naklini reddetme hakkına sahiptir. Kişiye arzusu hilafına kan nakli yapılması tıbbî müdahaleyi hukuka aykırı hale getirecek ve vücut bütünlüğüne hukuka aykırı bir saldırı söz konusu olacaktır. Kişinin inancı doğrultusunda yaptığı bu seçim başkaları tarafından "saçma" görülse dahi söz konusu tercihe saygı duyulması şarttır, kişinin inançlarının sorgulanması mümkün değildir. Kaldı ki burada esas mesele dinî inanç değil, tedaviye rıza göstermeme hakkıdır[55]. Dolayısıyla Yehova Şahitleri'nin kan naklini kabul etmemeleri sebebiyle tedaviyi reddetme hakları bulunmaktadır.

B. ÇOCUĞA YÖNELİK TIBBİ MÜDAHALE VE ÇOCUĞUN RIZA EHLİYETİ SORUNU

1. Çocuk Kavramı ve Çocuğun Ehliyeti

"Çocuk" kavramı, farklı disiplinlerde farklı anlamlara gelmektedir. Tıpta çocuk kavramı, genellikle psikolojideki çocuk ile benzer anlama gelse de[56] hukukta farklı manalar taşımaktadır. Hukukta çocuğun genel olarak iki anlamı bulunmaktadır. İlk anlamı, soybağı ile alakalıdır. Buna göre çocuk, "*ana babadan türeyen kişi*"dir. Bu çerçevede, kişi kaç yaşında olursa olsun, anne ve

Tedaviyi reddeden bir hastaya "*üstün yarar*" gerekçesiyle zorla tedavi uygulanması hukuka aykırıdır, **Hakeri**, s. 440.

54 **Gökcan, Hasan Tahsin** (2022) Tıbbi Müdahaleden Doğan Tıbbi ve Cezai Sorumluluk, 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 315.

55 **Ó Néill, C**. (2017) "Jehova's Witnesses and Blood Transfusions: An Analysis of the Legal Protection Afforded to Adults and Children in European / English Human Rights Contexts", European Journal of Health Law, Vol. 24, No. 4, s. 373, 376.

56 Tıp bilimi açısından erginliğin başlamasıyla çocukluk sona ermektedir, **Akyüz, Emine** (2018) Çocuk Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, s. 101.

babası hayatta olmasa dahi her daim bir "çocuk"tur[57]. Ayrıca çocuk kavramı, belli bir yaşın altındakileri belirtmek için de kullanılmaktadır[58]. Bu anlamıyla, çocuktan genellikle "küçük" olarak bahsedilmektedir[59]. Bu çalışma kapsamında kullanılan "çocuk" kavramı ile anlatılmak istenen de "küçük"tür.

Türk hukukunda çocuk olmaya bazı sonuçlar bağlanmıştır. Her ne kadar çocukluk, tam ve sağ doğmakla başlayan ve erginlikle sona eren bir süreci kapsasa da söz konusu sonuçlar belli yaş aralıklarına göre değişiklik göstermektedir. Bu noktada "ehliyet" kavramı ön plana çıkmaktadır.

Çocuğun medeni hukuk bağlamında hak ehliyeti[60] ve fiil ehliyeti[61] bulunmaktadır. Çocuğun hak ehliyeti, sağ doğması koşuluyla ana rahmine düştüğü andan itibaren başlamaktadır. Bununla birlikte, çocuğun evlenmesi, vasiyetname düzenlemesi gibi bazı haklarını kullanabilmesi için TMK'de çeşitli yaş sınırları öngörülmüştür.

Medeni hukuk açısından bir diğer ehliyet, fiil ehliyetidir. Çocuk hak ehliyetinden farklı olarak fiil ehliyetine ya sınırlı olarak sahiptir ya da hiç sahip değildir. Bu durum yaşa, kısıtlanıp kısıtlanmamaya ve ayırt etme gücüne sahip olup olmamaya göre değişmektedir. Şayet çocuk, ayırt etme gücüne sahip değilse fiil ehliyetine sahip değildir, yani tam ehliyetsizdir. Tam ehliyetsiz çocuğun yaptığı hukukî işlemler kesin hükümsüzdür[62]. Buna mukabil, çocuk, ayırt etme gücüne sahip, ergin; fakat kısıtlanmış ise ya da fiil ehliyetine sahip ve kısıtlı olmamakla beraber ergin değilse sınırlı ehliyetsizdir[63]. Sınırlı ehliyetsiz çocuğa, karşılıksız kazanımlar ve şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların kullanımı konusunda kural olarak tam ehliyetli gibi davranılmaktadır; ancak bunun dışındaki işlemler için yasal temsilcinin onayı aranmaktadır[64].

---

57 **Serozan, Rona** (2017) Çocuk Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 10.

58 Türk hukuku bağlamında söz konusu yaş sınırı on sekizdir, TMK, m. 11.

59 **Akyüz**, s. 102.

60 Hak ehliyeti, "*kişinin haklara ve borçlara sahip olabilme ehliyetidir*", **Dural / Öğüz**, s. 37.

61 Fiil ehliyeti, kişinin kendi fiilleriyle hak sahibi olabilmesi ve borç sahibi olabilmesi anlamına gelmektedir, TMK, m. 9.

62 TMK, m. 15; **Dural / Öğüz**, s. 65.

63 **Akyüz**, s. 108-112; **Serozan**, s. 91-92.

64 **Dural / Öğüz**, s. 80.

Ceza hukuku bağlamında ehliyet ise medeni hukuktaki ehliyetten yaş sınırları olarak farklılık göstermektedir. Türk Ceza Kanunu m. 31 uyarınca on iki yaşından küçük çocukların ayırt etme gücüne bakılmaksızın cezai ehliyetinin olmadığı kabul edilmiştir. On iki yaşını doldurmuş; fakat on beş yaşını doldurmamış çocuklarda ise cezai ehliyet ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığına göre belirlenmektedir. On beş yaşını doldurmuş çocuklarda ise cezai ehliyetin bulunduğu kabul edilmektedir, yalnızca yaş küçüklüğü cezada indirim sebebi olarak sayılmıştır[65].

Temel hak ve hürriyetlere sahip olmaya ilişkin ehliyetin ise hak ehliyeti ile eş değer olduğu kabul edilmektedir[66]. Anayasa aksini belirtmediği müddetçe çocukların temel hak ehliyetine sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu hakların kullanımı için kural olarak bir yaş sınırı öngörülmemiştir[67]. Temel hak ve hürriyetlerin kullanımı için ise Akyüz, fiil ehliyetinin aranması gerektiğini ifade etmiştir[68]. Buna mukabil, şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların[69] kullanımı noktasında çocukların bu hakları bizzat kendilerinin kullanması gerektiği, bu türden bazı hakların kullanımının velayete sahip kişilere bırakılmasının hukuka aykırı olduğu belirtilmektedir. Hatta Serozan, şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların kullanımında fiil ehliyetinin aranmasının "*anayasal hakları fiilen yok saymak*" ile eş anlamda olduğunu savunmuştur[70]. Çocuğun tedaviyi reddetme hakkı da en çok şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hak olması nedeniyle tartışılmaktadır.

---

65 Türk Ceza Kanunu, m. 31.

66 **Akyüz**, s. 342.

67 Bununla birlikte bazı istisnalar mevcuttur. Örneğin seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkını kullanabilmek için on sekiz yaşını doldurma şartı aranmaktadır, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 67/III.

68 **Akyüz**, s. 343.

69 Şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar, Dural / Öğüz uyarınca "*başkasına devir edilemeyen, miras yoluyla geçmeyen, hak sahibinin kişiliğini yakından ilgilendiren, bizatihi malî bir değer taşımayan ve kural olarak yasal temsilci yoluyla kullanılamayıp, bizzat hak sahibi tarafından kullanılması gereken haklar*"dır, **Dural / Öğüz**, s. 74.
Bu hakların neler olduğu tahdidi olarak belirlenmemiştir, kapsamı doktrin ve içtihatlar uyarınca şekillenmektedir, **Ateş, Zeynep** (2010) "Küçüklerin Tıbbi Müdahaleye Rızası", (Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 73.

70 **Serozan**, s. 40.

2. Çocuk Hastanın Rızası ve Tedaviyi Reddetme Hakkı

Çalışma kapsamında değerlendirilen romanın odağında bir çocuk hastanın tedaviye rıza gösterme veya tedaviyi reddetme hakkının var olup olmadığı yer almaktadır. Konu Türk hukuku açısından düşünüldüğünde, mevzuatta buna ilişkin düzenlemeler yer alsa da söz konusu husus doktrinde tartışmalıdır. Tartışmalar, "rıza" kavramının üzerinde yoğunlaşmaktadır. Zira çocuğa tıbbî müdahaleyi erişkin bireye yapılacak tıbbî müdahaleden esas olarak ayıran nokta "rıza"dır. Rızayı verecek kişi bakımından çocuklarla erişkinler arasında fark bulunsa da bunun haricinde ergin bireye yönelik tıbbî müdahaleler için kabul edilen esasların çocuk için de geçerli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bu başlık altında tıbbî müdahaleye yönelik esaslar yinelenmeyecek, çocuğun rıza ehliyetinin ve tedaviyi ret hakkının bulunup bulunmadığı tartışılacaktır.

Mevzuatta çocuğun tıbbî müdahaleye rızasına ilişkin çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu çerçevede, 1219 sayılı Kanunun 70'inci maddesi uyarınca tıbbî müdahale için küçüğün veli ya da vasisinin izni aranmaktadır. Rızayı verecek olan çocuk değil, kanuni temsilcidir[71]. Türkiye'nin taraf olduğu Biyotıp Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesine göre ise "*bir müdahaleye muvafakatini verme yeteneği bulunmayan bir küçüğe, sadece temsilcisinin veya kanun tarafından belirlenen makam, kişi veya kuruluşun izni ile müdahalede bulunabil*"mektedir. "*Küçüğün görüşü, yaşı ve olgunluk derecesiyle orantılı bir şekilde, gittikçe daha belirleyici bir etken olarak göz önüne alınacaktır*"[72]. Hasta Hakları Yönetmeliği de "*hasta küçük veya mahcur ise velisinden veya vasisinden izin alınır*"[73] diyerek benzer bir düzenlemeye yer vermiştir. Her ne kadar söz konusu düzenlemeler rıza yetkisini çocuğa değil, yasal temsilciye tanısa da Biyotıp Sözleşmesi de Hasta Hakları Yönetmeliği de küçüğün mümkün olduğunca bilgilendirme sürecine dâhil edilmesi ve fikirlerinin göz önünde tutulması gerektiğini hüküm altına almıştır[74].

---

71 1219 sayılı Kanun, m. 70/1.

72 Biyoloji Ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları Ve Biyotıp Sözleşmesi, m. 6/2.

73 Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24/1.

74 Biyotıp Sözleşmesi, m. 6/2, Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24/2.

TMK'da ise yukarıdaki düzenlemelerle farklılık gösterdiği söylenebilecek bir düzenleme yer almaktadır. TMK, "*ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler*" hükmüne yer vermiştir. Bununla birlikte, aynı maddede "*karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada*" yasal temsilcinin rızanın aranmayacağı belirtilmiştir[75]. Doktrindeki tartışmalar da ayırt etme gücüne sahip küçükler noktasında yoğunlaşmaktadır. Zira gerek mevzuat hükümleri[76] gerekse doktrin, ayırt etme gücüne sahip olmayan çocuğun tıbbî müdahalesine rıza gösterme yetkisinin kanunî temsilcisinde olduğunu kabul etmektedir[77]. Bununla birlikte, ayırt etme gücüne sahip çocuklar bakımından farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerin incelenmesi çalışma açısından zaruridir.

Çocuğun tıbbî müdahaleye rızasına dair doktrindeki ilk görüş, 1219 sayılı Kanun ve Hasta Hakları Yönetmeliği'nden hareketle tıbbî müdahaleye rıza gösterecek kişinin küçüğün velisi ya da vasisi olduğuna ilişkindir. Bu görüşe göre mevzuat hükümleri her ne kadar çocuğun da görüşünün sorulması gerektiğini ifade etse de çocuğun fikirlerine bağlayıcılık tanınmamıştır[78]. Geçerli olan, kanunî temsilcinin rızasıdır, çocuğun ayırt etme gücünün olup olmaması rıza ehliyetine ilişkin bir farklılık yaratmamaktadır[79].

---

75 TMK, m. 16/1.

76 1219 sayılı Kanun, m. 70/1 ve Biyotıp Sözleşmesi, m.6/2.

77 **Dede, Emine** (2017) Tıp Hukukunda Çocuk Hastaların Hakları, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 87; **Badur, Emel** (2017) Tıbbi Müdahaleye Rızanın Özellik Gösterdiği Haller, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 111. Badur, çocuk ayırt etme gücüne sahip olmasa dahi görüşünün alınması gerektiğini ifade etmiştir, **Badur**, s. 111.

78 **Dural / Öğüz**, s. 100.

79 **Şenocak**, s. 74; **Dede**, s. 92.
Bu görüşte akla şu sorular gelebilir: küçüğün yasal temsilcisinin ebeveyni olduğu durumda anne ve babanın birlikte onayı gerekli midir; biri müdahaleye rıza gösterirken diğeri göstermezse ne olur? Hakeri, uygulamada üçlü bir ayrımın yapıldığını belirtmiştir. Buna göre "rutin müdahalelerde" anne ya da babadan hangisi uygunsa onun rıza vermesi yeterlidir. "Orta ağırlıktaki müdahalelerde" ikisinin de rızasının aranmalıdır. "Önemli riskler" söz konusuysa ikisinin de müdahaleye rıza göstermesi şarttır. Şayet anne ya da babadan biri rıza gösteriyor diğeri göstermiyorsa hâkim kararı gerekmektedir, **Hakeri**, s. 461.

Doktrinde yasal temsilcinin rızasına geçerlilik sağlayan görüşün karşısında yer alan görüşler de bulunmaktadır. Bunlardan ilkine göre, tedaviye rıza gösterme ve tedaviyi reddetme hakkı, şahsa sıkı sıkıya bağlı bir haktır. Ayrıca bu hak, şahsa sıkı sıkıya bağlı bir diğer hak olan kişinin geleceğini belirleme hakkıyla da yakından ilişkilidir. Bu nedenle, ayırt etme gücüne sahip küçük, rıza ehliyetini haizdir. Velayetin esas amacı, çocuğun hak ve hürriyetlerinin farkına varabilmesini, çocuğun belli bir olgunluk seviyesine ulaşabilmesini sağlamaktır. Bu seviyeye ulaşan bir çocuğun kendi vücudu ve kendi geleceği üzerinde kendisinin karar verebilmesi gerekmektedir[80].

Üçüncü görüş ise hem ayırt etme gücüne sahip küçüğün hem de kanunî temsilcinin rızasının alınması gerektiğini iddia etmektedir. Buna göre, çocuğun tıbbî müdahaleye ilişkin fikrini sormak yeterli değildir, bu fikirlere hukukî sonuç da bağlanmalıdır; ancak kanunî temsilcinin görüşleri de tamamen göz ardı edilmemelidir[81]. Bu görüş uyarınca, riski az durumlarda ayırt etme gücüne sahip küçüğün rızası yeterlidir; fakat daha tehlikeli hallerde, örneğin hayatî riskin bulunduğu ameliyatlarda, küçükle birlikte yasal temsilcinin de tedaviye rıza göstermesi gerekmektedir[82]. Bu görüş, "küçüğün korunması" gayesinden hareket etmekte, şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların kullanımı ile küçüğün yararı arasında bir denge kurmaktadır. Bu sayede, bir yandan şahsa sıkı sıkıya bağlı haklarını kullanımı konusunda ayırt etme gücüne sahip küçüğün haklarına saygı gösterilmekte, diğer yandan ebeveyn tedavi sürecinden tam olarak dışlanmamaktadır[83]. Bununla birlikte, bu görüş benimsendiği takdirde şu soru

---

80 **Şenocak**, s. 74-76; **Dural / Öğüz**, s. 100; **Altun**, s. 48-49; **Gökcan**, s. 322; **Dede**, s. 88, 90, 93. Bu görüş kabul edilecek olursa, tedaviye rıza gösterecek çocuğun ayırt etme gücüne sahip olup olmadığını belirleyecek kişi, hekimdir. Hekim, küçüğün "*kendi menfaatini gözetip gözetmediğini*" denetleyerek küçüğün ayırt etme gücü hakkında bir karara varacaktır, **Şenocak**, s. 77-78. Benzer görüş için bkz. **Gökcan**, s. 327; **Dede**, s. 89.
Ayrıca her müdahale için ayırt etme gücünün ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin bir çocuk, "*basit bir enjeksiyon eylemi hakkında*" ayırt etme gücüne sahipken "*karmaşık bir cerrahi müdahale*" için ayırt etme gücüne sahip olmayabilir, **Dede**, s. 89, 90. Benzer görüş için bkz. **Badur**, s. 107. Söz konusu görüş benimsenirse aydınlatma yükümlüğünün de çocuğa karşı gerçekleştirilmesi şarttır, **Şenocak**, s. 78.

81 **Serozan**, s. 69, 98; **Dede**, s. 94.

82 **Hakeri**, s. 453.

83 **Şenocak**, s. 75; **Dural / Öğüz**, s. 100; **Ateş**, s. 79-80, 82; **Gökcan**, s. 329.

gündeme gelmektedir: ayırt etme gücüne sahip küçük ile yasal temsilcisinin iradesi uyuşmazsa ne olacaktır? Hakeri'ye göre bu soruya her koşulda müdahalenin gerçekleştirilmesini sağlayacak şekilde ikili bir ayrım yaparak cevap vermektedir. O'na göre acil haller haricinde küçük tedaviye rıza gösteriyor, yasal temsilci göstermiyorsa müdahale yapılmayacaktır. Buna mukabil, küçük tedaviye rıza göstermiyor; fakat yasal temsilci rıza gösteriyorsa da "*kişinin mutlak hakkına öncelik verilerek*" müdahalede bulunulmayacaktır[84].

Rıza gösterme yetkisinin yasal temsilcide olduğu kabul edilecek olduğunda, yasal temsilcinin küçüğün sağlığı açısından mutlak surette gereken müdahaleye rıza göstermediği durumlar söz konusu olabilecektir. Bu durumda "*velayet ya da vesayet hakkının kötüye kullanılması*"ndan hareketle müdahaleye rıza gösterilmesi için TMK m. 346 uyarınca mahkemeye başvurmak gerekmektedir[85]. Hasta Hakları Yönetmeliği de bu durumu özel olarak düzenlemiştir. Yönetmeliğe göre "*kanuni temsilci tarafından rıza verilmeyen hallerde, müdahalede bulunmak tıbben gerekli ise, velayet ve vesayet altındaki hastaya tıbbi müdahalede bulunulabilmesi; Türk Medeni Kanununun 346 ncı ve 487 inci maddeleri uyarınca mahkeme kararına bağlıdır*"[86]. Mahkemeye başvuracak olan kişi "*çocuk ile maddi ve manevi ilgisi olan herkes*"tir. Bu bağlamda, çocuğun hekimi ya da hastane yönetiminin de tedaviye rıza gösterilmesi için mahkemeye başvurması mümkündür[87]. Mahkemeye başvurmak için yeterli vaktin bulunmadığı acil durumlarda ise hekimin yasal temsilcinin rızası olmaksızın müdahalesi "üçüncü kişi lehine zorunluluk hali" kapsamında değerlendirilerek hukuka uygun bulunmaktadır[88].

Kanaatimizce pozitif hukuktan yola çıkılacak olduğunda küçüğün ayırt etme gücünün olup olmadığı küçüğün rızasına sonuç bağlanması bakımından önemli olsa da kanunî temsilcinin rızasının tamamen yok sayılması mümkün değildir. Zira her ne kadar tıbbî müdahaleye rıza, şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hak olarak kabul edilse de bu hak hem bir kanunda hem de bir uluslararası

---

84 **Hakeri**, s. 460; **Deryal**, s. 170-171.

85 **Hakeri**, s. 474; **Ateş**, s. 87.

86 Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24/4.

87 **Deryal**, s. 245.

88 **Hakeri**, s. 475.

sözleşmede özel olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle konu kanımızca çatışma kuralları uyarınca çözülmelidir. Bu çerçevede, temel hak ve hürriyetlere ilişkin bir uluslararası sözleşme olan Biyotıp Sözleşmesi, küçüğün fikrinin de dikkate alınması gerektiğini belirtse de esas olarak kanunî temsilciyi süreçten dışlamamaktadır[89]. Anayasa m. 90/5, temel hak ve hürriyetlere ilişkin bir uluslararası sözleşme hükmü ile kanun hükmü çatıştığında hangi hükmün uygulanacağına dair olarak özel bir çatışma kuralı getirmiştir. Bu hüküm uyarınca, öncelik sonralık ya da genellik özellik hususuna bakılmaksızın temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası sözleşme hükmü uygulanmalıdır[90]. Dolayısıyla, kanaatimizce her ne kadar tedaviye ilişkin küçüğün fikirleri önem arz etse de kanunî temsilciyi tıbbî müdahaleye rıza gösterme sürecinden dışlamak mümkün değildir. Biyotıp Sözleşmesi doğrultusunda küçüğün yaşı ve olgunluk derecesi doğrultusunda hem küçüğün hem de kanunî temsilcinin rızasının aranması düşünülmelidir. Yukarıda belirtilen Hakeri'nin de görüşü doğrultusunda küçüğün ve kanunî temsilcinin görüşleri arasında bir farklılık doğduğu durumlarda çocuğun yaşı ve olgunluğuna ve müdahalenin ağırlığına göre çocuğun ya da kanunî temsilcisinin rızası esas alınabilir. Benzer şekilde, TMK m. 346 uyarınca mahkemeye başvurmak da mümkündür.

III. ÇOCUK YASASI ROMANINDA YER ALAN TEMEL SORUNUN HUKUKÎ OLARAK İNCELENMESİ

Ian McEwan'ın Çocuk Yasası romanına temel teşkil eden meselelerinin başında bu çalışmaya da konu edilen "çocuğun tıbbî müdahaleye rızası ve müdahaleyi reddetme hakkı" yer almaktadır. Kitapta yer alan problemin ana aktörü, Adam Henry isimli on sekiz yaşına basmasına üç aydan kısa bir süre

---

89 Altun, söz konusu hükmün tıbbî müdahaleye rıza verme yetkisinin ayırt etme gücüne ait çocukta olduğunu savunan görüşü destekler nitelikte olduğunu söylemiştir, **Altun**, s. 48-49. Dede de ilgili maddede çocuğun fikrinin dikkate alınacağını belirtilen hükmü çocuğun rızasının alınmasının zorunlu olduğu şeklinde yorumlamıştır, **Dede**, s. 91. Biz bu görüşe katılmamaktayız, Zira Sözleşme hükmü çocuğun kararına herhangi bir sonuç bağlamamıştır.

90 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 90/5 (3):
"*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır*".

kalan bir erkek çocuğudur. Adam, lösemi hastasıdır ve tedavi edilebilmesi için kan nakline ihtiyacı vardır; fakat Adam bir Yehova Şahidi olduğu için kan nakline karşı çıkmaktadır[91]. Yani Adam, dinî inancı münasebetiyle tedaviyi reddetmektedir. Adam'ın anne ve babası da Yehova Şahidi'dir ve oğullarının fikrine saygı gösterdikleri gerekçesiyle Adam'ın kan nakli yoluyla tedavi edilmesine rıza göstermemektedirler. Adam da ebeveyni de lösemi tedavisine karşı değillerdir, reddettikleri şey, kan nakli yoluyla tedavi edilmektedir. Adam ile ebeveyninin kararına karşın, kan nakli haricinde bir tedavi yöntemi izlenmesinin başarı şansını ciddi ölçüde düşüreceğine inanan Adam'ın hekimi ve hastane yönetimi, tedavi hakkında karar verilmesi için Londra Yüksek Mahkemesi'nin Aile Bölümü'ne başvurmuşlardır. Dava bakan hâkim Fiona, öncelikle tedaviyi reddetme hakkının Adam'da mı yoksa Adam'ın kanunî temsilcisinde mi olduğu sorusunun cevabını aramıştır. Bu çerçevede, ilk olarak Adam'ın ayırt etme gücüne sahip olup olmadığını incelemiştir. Fiona, bu incelemeyi yaparken duruşma esnasında tarafların ileri sürdüğü iddialarla yetinmemiş, Adam ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, öncelikle duruşmada ileri sürülen iddialar, ardından Adam ile yapılan görüşmenin irdelenmesi gerekmektedir.

Duruşma esnasında Adam'ın ailesinin avukatı Bay Grieve'in temel iddiası, tedaviyi reddetme hakkının "*temel insan haklarından biri*" olduğudur. Kişi, tedaviye rıza gösterip göstermeme konusunda özgürdür; bu hususta zorlanamaz. Aksi durum, yani kişinin tedaviye zorlanarak tedaviyi ret hakkına saygı gösterilmemesi, Adam'ın kişilik haklarına saldırı niteliğindedir. Adam yaş sebebiyle henüz ergin olmasa da yaptığı seçimin sonuçlarını kavrayabilecek olgunlukta bir küçüktür. Diğer bir ifadeyle, Adam, ayırt etme gücüne sahip bir sınırlı ehliyetsizdir. Kaldı ki Adam'ın erişkin olmasına üç aydan kısa bir zaman

[91] On altı yaşın üzerindeki çocuklara dair İngiliz mevzuatında açık bir düzenleme yer almaktadır. 1969 tarihli Aile Hukuku Reform Kanunu'na göre on altı yaşını doldurmuş bir çocuğun tıbbî müdahaleye rızası bir erişkinin rızası ile aynı sonuçları doğurmaktadır. On altı yaşını doldurmuş bir çocuğun rızası, müdahale için yeterlidir, çocuğun yanında ebeveyninin rızası aranmamaktadır, Family Law Reform Act 1969 Chapter 46 Section 8, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/46> s.e.t. 12.04.2022.

kalmıştır. Dolayısıyla, Adam'ın tedaviyi reddetme ehliyeti vardır ve bu sebeple de Adam'a arzusu hilafına kan nakli yapılması hukuka aykırıdır[92].

Adam'ın babası da avukatları ile aynı kanaattedir. Zira Adam, kan nakliyle tedaviyi reddettiği için ölecek bile olsa "*uygun olanı, doğru olanı, Tanrı'nın emrettiğini yapmış*" olacaktır. Ayrıca Adam'ın babasına göre Adam'ın anne ve babasının dinî gerekçelerle kan nakline karşı olması, ebeveyninin Adam üzerinde baskı kurduğunu göstermemektedir; çünkü kendileri kan nakli yapılmasını isteseler bile Adam'ın bunu kabul etmeyecektir[93].

Adam'ın hekimi ise Bay Grieve'den ve Bay Henry'den farklı olarak Adam'ın tedaviyi reddetme hususunda ayırt etme gücünün olmadığını savunmaktadır. Zira, Adam, anne ve babasının etkisi altında kalmaktadır ve bu sebeple kendi fikirlerini özgürce oluşturamamaktadır. Hastanenin avukatı Bay Berner da benzer hususu vurgulamıştır. O'na göre Adam, kan naklini kabul ettiği takdirde cemaatten aforoz edilecektir. Hem ailesi hem mensubu olduğu cemaatin katı kuralları Adam'ın üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Adam, şüphesiz ki "*dili olağanüstü bir ustalıkla*" kullanan, "*okuma merakı ve tutkusu*" olan, "*zeki ve kendini iyi ifade eden bir oğlan*"dır; fakat kan nakli yapılmadığı takdirde ne olacağına dair "*muğlak*", "*genel*" ve "*romantik*" fikirlere sahiptir. Dolayısıyla, Adam, kararının sonuçlarını tam manasıyla kavrayabilmiş değildir. Diğer bir deyişle, Adam'ın -Gillick- ehliyeti[94] bulunmamaktadır. Kaldı ki Adam'ın ayırt etme gücünün olduğu kabul edilseydi bile Adam'ın yalnızca tedaviye rıza gösterme ehliyetinden bahsedilebilirdi, tedaviyi reddetme hakkını ise bu kapsamda değerlendirmek mümkün olmazdı; çünkü Adam henüz on sekiz yaşını doldurmamıştır ve kanun, bu konuda oldukça açıktır[95].

Hâkim Fiona, iki tarafın da iddialarını dinledikten sonra Adam'ın ayırt etme gücüne sahip olup olmadığını anlayabilmek için Adam ile bir görüşme gerçekleştirmeye karar vermiştir[96]. Görüşme esnasında Fiona, Adam'a çocuğun kararının sonuçlarını tam olarak algılayıp algılayamadığını, fikirlerinin kendi

92 **McEwan**, s. 53-54.

93 **McEwan**, s. 59.

94 Gillick ehliyeti ilerleyen kısımda anlatılacaktır.

95 **McEwan**, s. 61, 64.

96 **McEwan**, s. 67.

fikirleri mi yoksa ailesinin fikirleri mi olduğunu, herhangi bir baskı altında olup olmadığını anlamaya yönelik sorular yöneltmiştir[97].

Hâkim Fiona, Adam ile yaptığı görüşmenin sonucunda Adam'a kan nakli yapılması gerektiğine hükmetmiştir. Fiona'ya göre Adam'ın algılama yeteneği oldukça gelişmiştir; ancak kan naklinin gerçekleşmemesi durumunda olacakları tam anlamıyla kavrayabilmiş değildir. Bununla birlikte, Fiona, kararının temel dayanağını Adam'ın kavrayış yeteneğinden ziyade "çocuğun refahı" oluşturmaktadır. Fiona'ya göre Adam, on yedi yıllık yaşamı boyunca farklı fikirlere temas etme imkânı bulamamıştır, hatta daha yeni yeni keman öğrenmekte, şiirler yazmaktadır. Böyle bir durum söz konusuyken Adam'ın "*can çekişerek, gereksiz yere ölmesi ve bu şekilde inancı uğruna şehit olması onun refahını artırmayacak*"tır. Adam'ın refahına, dinî inancına aykırı bir şekilde kan nakline maruz bırakılması, hayatını kaybetmesinden çok daha fazla hizmet etmektedir. Nitekim "*Adam'ın hayatı, onurundan daha değerli*"dir[98].

Fiona'nın kararı doğrultusunda Adam'a kan nakli yapılmış ve çocuk iyileşmiştir[99].

Romana konu olay, İngiltere'de geçtiğinden temel sorunun öncelikle İngiliz hukuku uyarınca değerlendirilmesi gerekmektedir. İngiltere'de her ne kadar 1969 tarihli Aile Hukuku Reform Kanunu, on altı yaşındaki çocukların rızasına sonuç bağlayan bir düzenleme getirse de on altı yaşın altındaki çocukların ehliyeti tartışma konusu olmuştur[100]. Sorun, Lordlar Kamarası'nın 1985 yılında verdiği "*Gillick v. West Norfolk ve Wisbech Area Health Authority ve Diğerleri*" kararıyla aşılmaya başlamıştır. Kararın önemi, bu hususta öncü olmasından ve İngiliz doktrinine "*Gillick ehliyeti*" olarak adlandırılan kavramı kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Keza çalışmaya konu kitapta da

---

97 **McEwan**, s. 82-85.

98 **McEwan**, s. 88-89.

99 Yukarıda da belirtildiği üzere romanın ilerleyen sayfalarında hastalığı nüksetmiş ve Adam bu sefer on sekiz yaşını doldurduğu için kan nakli yapılmasına müsaade etmemiştir. Kan nakli yapılamadığı için Adam hayatını kaybetmiştir.

100 **Freckelton, Ian / McGregor, Simon** (2016) "Refusal of Potentialy Life-Saving Treatment for Minors: The Emerging International Consensus by Courts", J Law Med., C: 23, S:4, s. 826.

Adam'ın "*Gillick ehliyeti*"ne sahip olup olmadığına pek çok yerde değerlendirilmiştir.

Bahsi geçen karara konu olayda bir hekimin on altı yaşın altındaki bir kız çocuğuna salt çocuğun rızasıyla müdahale edip edemeyeceği tartışılmıştır. Temyiz Mahkemesi'nin kararını inceleyen Lordlar Kamarası temel olarak on altı yaşın altındaki bir çocuğun tıbbî müdahaleye rıza gösterme konusunda yetkili olup olmadığını ve bu durumun velayet hakkıyla çatışıp çatışmadığını tartışmıştır. Bu çerçevede, Kamara üyeleri, velayet hakkının kapsamının yalnızca çocuğun yararını gözetmek olduğuna karar vermiştir ve esas olarak rıza meselesine odaklanmıştır. Kamara üyelerinden ve aynı zamanda "*Gillick ehliyeti*" kavramının "mucidi" olan Lord Scarman'a göre ebeveynin önerilen tıbbî müdahaleye rıza gösterme hakkı, küçüğün müdahaleyi bütün yönleriyle kavrama kapasitesine sahip olduğu noktada ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte, bir çocuğun yalnızca söz konusu tıbbî müdahaleyi algılama yeteneğinin olması tıbbî müdahaleye rıza gösterebilmesi için yeterli değildir, çocuğun aynı zamanda genel olarak belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmış olması da şarttır[101].

"*Gillick ehliyeti*", Çocuk Yasası'nda da pek çok kez tartışılmıştır. Nitekim Adam'ın ailesinin avukatı Adam'ın Gillick ehliyeti için aranan olgunluğa eriştiğini belirtmiştir. Hâkim Fiona da kararını Lord Scarman'ın görüşlerinden hareketle oluşturduğunu ifade etmiştir. Buna mukabil, Fiona'ya göre Adam'ın Gillick ehliyetine sahip olduğu kabul edilse bile 1969 tarihli Aile Hukuku Reform Kanunu'nun on altı yaşındaki çocuğun tıbbî müdahaleye rızasını geçerli sayması, çocuğun tıbbî tedaviyi ret konusunda da mutlak anlamda bir hakkı olduğu anlamına gelmemektedir. Bu sebeple Fiona, çocuğun refahını korumayı amaçlayan 1989 tarihli Çocuk Kanunu'nu devreye sokmuştur.

İngiliz mahkeme kararları incelendiğinde Çocuk Yasası'na konu olay gibi vakaların mahkemelerin önüne geldiği görülmektedir. Örneğin, bir olayda L., on dört yaşında Yehova Şahidi bir kız çocuğudur. Epilepsi hastası olan çocuk, bir kriz esnasında banyoda kaynar su dolu küvete düşmüştür ve bu nedenle vücudunda pek çok ileri derecede yanık oluşmuştur. Çocuk hastaneye getirildiğinde yanında "*no blood card*" yazan ve olası bir kaza anında kan nakline rıza göstermeyeceğini ifade eden bir kart bulunmuştur. Bununla birlikte, hastane hekimleri çocuğun kan nakli olmaksızın tedavisinin kangrene

[101] House of Lords, "Gillick v West Norfolk and Wisbech Area Health Authority and Another", 1985, <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/01/HL-1985-Gillick-v.-West-Norfolk-and-Wisbech-Area-Health-Authority-and-Anr..pdf> s.e.t. 12.04.2022.

yol açacağını, bunun da çocuğun ölümüyle sonuçlanacağını belirtmişlerdir. Kızın kan nakline rıza göstermemesi üzerine hekimler ve hastane yönetimi mahkemeye başvurmuştur. Mahkemede L.'nin dinî inançlarında samimi, olgun bir genç kız olduğu, ailesi ya da kilise cemaati tarafından baskı altında bulunduğuna dair bir göstergenin olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, çocuğun kararının sonuçlarının tam olarak farkında olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Zira L. bu süreçte üvey babası L. ile görüşmüştür (annenin ve biyolojik babanın bu hususta bir itirazı yoktur); fakat üvey baba, görüşmede kızını ölme tehlikesinin bulunduğu konusunda yeterince bilgilendirmemiştir. Bunun yerine, mahkemenin kararı ne olursa olsun genç kızın ailesi tarafından destekleneceğini söylemiştir. Yani çocuk, kararının sonuçları hakkında yeterince aydınlatılmamıştır. Bu nedenlerle mahkeme, L.'nin Gillick ehliyetine sahip olmadığına; çünkü -tıpkı Çocuk Yasası romanındaki gibi- kızın tüm yaşamı boyunca Yehova Şahidi bir aile ve cemaatin içinde büyüdüğüne, bu sebeple de çocuğun sınırlı hayat tecrübesine sahip olduğuna; ayrıca kızın yeterince aydınlatılmadığına, bu nedenle iradesinin geçerli olamayacağına hükmetmiştir. Mahkeme, çocuğun Gillick ehliyetine sahip olmadığı yönünde karara vardığından konuyu ayrıca çocuğun refahı açısından incelememiştir[102].

Bir başka olay, Çocuk Yasası romanındaki Adam gibi lösemi hastası olan on beş yaşındaki E.'nin tedavi için kan nakline rıza göstermemesine ilişkindir. Bu uyuşmazlıkta da mahkeme, E.'nin üzerindeki etkiyi ve baskıyı sorgulamıştır. Acaba bu zeki çocuk yıllar boyunca kilise ve ailesi tarafından kendisine aşılan düşüncelerden sıyrılıp kendi hür iradesiyle karar vermiş midir? Ailesi çocuktan İncil'de bahsedildiği gibi kan naklini reddedip ölerek onları onurlandırmasını beklerken çocuğun özgür olduğu söylenebilecek midir? Mahkeme bu sorulara olumsuz cevaplar vermiştir ve E.'nin tıbbî müdahaleyi reddetmenin sonuçlarını algılama yeteneğinin bulunmadığına karar vererek E.'nin Gillick ehliyetinin olmadığına hükmetmiştir[103].

Bahsi geçen olaylarla farklılık gösterse de çocuğun refahı açısından incelenebilecek bir başka karar "*An NHS Trust and Child B and Mr. B & Mrs. B*" kararıdır. Söz konusu uyuşmazlıkta B., bir kaza sonucu vücudunda yanıklar oluşan bir çocuktur. Çocuğun yanıklarının iyileşmesi için kan nakline ihtiyaç vardır; fakat B.'nin anne ve babası, Yehova Şahidi oldukları için çocuklarına kan

---

[102] **Bridge, Caroline** (1999) "Religious Beliefs and Teenage Refusal of Medical Treatment", The Modern Law Review, Vol: 62, No: 4, s. 586-591.

[103] **Bridge**, s. 588.

nakli yapılmasına izin vermemişlerdir. B.'nin hekimi kan nakli yapılmadığı takdirde B.'nin hayatını kaybedeceği riskinin bulunmasından hareketle mahkemeye başvurmuştur[104]. Hâkim, kan nakliyle ölüm riskinden kaçınmak mümkünken naklin yapılmamasının çocuğun yararına uygun düşmediğini belirterek çocuğun refahı sebebiyle B.'nin yasal temsilcilerinin aksi iradelerine rağmen çocuğa kan nakli yapılmasına karar vermiştir[105]. Benzer bir olayda da mahkeme, anne ve babası Yehova Şahidi olan bir bebeğe anne ve babasının rıza göstermemesine karşın çocuğun refahından hareketle ameliyatı esnasında kan naklinin yapılması gerektiğine hükmetmiştir[106].

Yukarıdaki kararlar incelenecek olduğunda Çocuk Yasası romanının hâkimi Fiona'nın İngiliz hukukuna uygun bir karar verdiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Kurgu karakter Fiona, öncelikle yine bir diğer kurgu karakter olan Adam'ın Gillick ehliyetine sahip olup olmadığını incelemiştir. Tıpkı gerçek olaylarda olduğu gibi Adam'ın inancındaki samimiyeti, Adam'ın herhangi bir baskı altında olup olmamasını sorgulamıştır. Ayrıca Adam'ın verdiği kararın sonuçlarını tam olarak kavrayıp kavrayamadığı da Fiona tarafından irdelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen kararlardaki gibi Fiona da Adam'ın aklı başında bir genç olduğunu; fakat somut olay bazında seçiminin sonuçlarını algılayamadığını düşünmüştür. Zira çocuk, on yedi yıl boyunca farklı fikirlere erişme olanağına sahip olamamıştır. Ayrıca Adam'ın kan nakli gerçekleşmezse ne ile karşılaşacağına dair net düşünceleri yoktur. McEwan'ın çizdiği nakil sonrası iyileşme sürecindeki Adam portresi de Fiona'nın kararını destekler niteliktir. Zira Adam nakil sonucu iyileştiği için son derece mutludur. Nakil mahkeme zoruyla gerçekleştirildiğinden cemaat, onu aforoz etmemiştir. Hem bu durum hem de oğullarının iyileşmesi ailesini de çok mutlu etmiştir. Tüm bunlar kanımızca ailesinin ve cemaatin Adam'ın üzerinde bir baskı unsuru olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Adam'ın farklı fikirlere ihtiyacı olduğu da anlaşılmaktadır. Zira Adam, Fiona'dan çok etkilenmiştir. Bu durumun nedeni kanaatimize göre

---

104 Konu, Çocuk Yasası romanının ana karakterlerinden Fiona'nın da hâkimlik yaptığı Londra Yüksek Mahkemesi Aile Bölümü'nün önüne gelmiştir.

105 High Court of Justice Family Division, "An NHS Trust and Child B. and Mr. B. & Mrs. B.", (2014) EWHC 3486 (Fam), 01.08.14, <http://www.bailii.org/ew/cases /EWHC/Fam/2014/3486.html> s.e.t. 12.04.2022.

106 High Court of Justice Family Division, "Birmingham Children's NHS Trust and B. & C.", (2014) EWHC 531 (Fam), 13.02.14, <http://www.bailii.org/ew/cases /EWHC/Fam/2014/531.html> s.e.t. 12.04.2022.

Fiona'nın Adam'ın alışık olduğu çevreden ve bu çevredeki figürlerden farklılık arz etmesidir. Buna ek olarak, Adam'ın etki altında kalan bir çocuk olduğu sonucuna da ulaşılabilir. Zira Fiona sebebiyle inancını sorgulamaya başlayan Adam, Fiona'dan beklediği ilgiyi göremeyince hastalığının nüksetmesi üzerine Fiona'nın kararının tam aksi yönünde hareket etmiş ve kan nakline rıza göstermemiştir. Dolayısıyla, yukarıdaki kararlar ışığında Adam'ın Gillick ehliyetine sahip olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Kanaatimizce Fiona'nın Gillick ehliyetine yönelik yaptığı test diğer mahkeme kararlarında olduğu gibi yeterli olsa da Fiona, problemi "çocuğun refahı" açısından inceleme yoluna gitmiştir. 1989 tarihli Çocuk Kanunu'nun ilk maddesi, çocuğun yetiştirilmesinde çocuğun refahının öncelikli olduğunu hüküm altına almıştır. Bu çerçevede, tıpkı Fiona'nın da altını çizdiği gibi Adam'ın refahına hayatta kalması, dinî inançları uğruna ölmesinden çok daha fazla hizmet etmektedir. Bu karar Fiona'nın önceki kararlarıyla da benzerlik arz etmektedir. Örneğin, Haredi cemaatine mensup çiftin çocuklarına yönelik verdiği kararda da Fiona, çocukların refahından hareketle "*mahkemenin görevi her şeyden önce çocukların yetişkinliğe ulaştıklarında nasıl bir hayat yaşamak istedikleri konusunda kendi kararlarını verebilmelerini sağlamaktı*"r sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, Fiona'nın yukarıda da bahsedildiği üzere diğer davalarda olduğu gibi tarafsız bir karar verdiği, Adam'a özel bir hüküm kurmadığı söylenebilir.

Son olarak, söz konusu olaya benzer bir olay Türk hukukunda meydana gelseydi ne olurdu sorusuna da yanıt aranabilir. Öncelikle belirtilmelidir ki Türk hukuku açısından tıbbî müdahaleye rıza gösterme hakkı 1219 sayılı Kanun, Biyotıp Sözleşmesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği uyarınca Adam'ın anne ve babasındadır. Bununla birlikte, Adam'ın ayırt etme gücüne sahip olduğu varsayılacak olursa Biyotıp Sözleşmesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği'ne göre Adam'ın fikirleri de önem taşımaktadır. Dolayısıyla, yapılacak ilk şey Adam'ın ayırt etme gücüne sahip olup olmadığını tespit etmektir. Gerçi kitaba konu olayda Adam da ailesi de tıbbî müdahaleye rıza göstermemektedir. Dolayısıyla burada yapılması gereken tıbbî müdahalenin TMK m. 346'a aykırı bir nitelik teşkil ettiğini düşünen hekimin tıpkı İngiliz hukukunda olduğu gibi mahkemeye başvurmasıdır.

Çalışmaya konu olayda olduğu gibi benzer bir olayda mahkemeye başvurulduğu varsayılacak olursa Türk hukukunda ayırt etme gücüne sahip küçüğün rızasına bağlanan sonuçlar düşünüldüğünde hâkimin Adam'ın isteklerini göz ardı etmemesi gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte, hâkimin

nasıl karar vermesi gerektiğine dair kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Zira hâkimin değerlenmesini yaparken küçüğün isteklerinin inancından, benimsediği ideolojiden bağımsız olup olmadığını, küçüğün ailesinin etkisi ve baskısı altında bulunup bulunmadığını tespit etmesi oldukça güçtür[107]. Ayrıca hâkim, küçüğün iradesini sağlıklı bir şekilde oluşturmadığı sonucuna varsa bile Adam'ın on sekiz yaşına basmasına çok kısa bir süre kaldığı düşünüldüğünde problem daha da karmaşık hale gelecektir. Zira bundan birkaç ay sonra benzer bir durum ortaya çıksa hâkimin müdahalesi söz konusu olmayacak ve Adam'ın verdiği karar uyarınca hareket edilecektir. Dolayısıyla her ne kadar hâkimin "çocuğun üstün yararı" doğrultusunda karar vermesi gerektiği düşünülecek olsa da çocuğun üstün yararını belirleme noktasında sorunların yaşanabileceğini söylemek mümkündür. Freckelton ve McGregor, bu tür durumlarda hâkimlerin küçüğün isteklerini, bu isteklerin nedenlerini, tedaviyi ve sonuçlarını kavrayıp kavramadığını, küçüğün ailesinin isteklerini ve bunun nedenlerini, hekimlerin görüşlerini, tıbbî etik komisyonu benzeri komisyonların görüşlerini, küçüğe tıbbî müdahale yapılmadığı takdirde bunun sonuçlarını, tedavinin risklerini ve sonuçlarını, tedavi kabul edilirse ve reddedilirse bunun ne tür acılara yol açacağını birlikte değerlendirmeleri gerektiğini belirtmiştir[108]. Elbette bu değerlendirmenin kolay olacağını söylenemeyecektir.

SONUÇ

Edebiyat ve hukuk arasındaki ilişkinin tarihin her döneminde var olduğunu söylemek abartılı bir söylem olmayacaktır. Zira bu iki disiplin birbirini hep beslemiş ve etkilemiştir. Konuya hukuk penceresinden bakıldığında, hukukun edebiyat üzerindeki etkisine en iyi örnek, hukukî konuları merkezine alan kurgusal eserlerdir. Nitekim bu tür eserlerdeki hukukî problemler, hukukçu için ideal "pratik çalışmalar"dır. Olayları farklı boyutları ile ele aldığı ve bir pratik çalışma kitabında yer alan "A. ve B. kişileri"nden çok daha etkileyici olduğu için edebiyat, ciddi bir esin ve çalışma kaynağıdır. Harper Lee'nin Bülbülü Öldürmek'inin, Bernhard Schlink'in Okuyucu'sunun, Victor

[107] Freckelton ve McGregor, tıbbî müdahaleyi reddeden küçüklerin büyük kısmının ailesinin istekleri doğrultusunda hareket ettiğini belirtmektedir. Ayrıca yazarlara göre tıbbî müdahaleyi reddeden çocukların büyük kısmı Yehova Şahidi'dir, **Freckelton / McGregor**, s. 830, 831.

[108] **Freckelton / McGregor**, s.832-834.

Hugo'nun Bir İdam Mahkûmunun Son Günü'nün hukukçu için çok etkili, çok düşündürücü olduğu aşikârdır. Bu anlamda edebiyat, hukukçunun dimağını aydınlatan disiplinlerin başında gelmektedir.

Ian McEwan'ın Çocuk Yasası isimli romanı da edebiyat ve hukuk ilişkisi için iyi bir örnek teşkil etmektedir[109]. On sekiz yaşına basmasına kısa bir süre kalmış Adam Henry, lösemi hastasıdır; ancak Yehova Şahidi olduğu için kan nakli yoluyla tedaviyi reddetmektedir. Adam'ın anne ve babası da Yehova Şahididir ve onlar da Adam ile aynı kanaate sahiptir. Kan nakli yapılmadığı takdirde Adam'ın hayatının tehlikeye gireceğini düşünen Adam'ın hekimi ve hastane yönetimi, mahkemeye başvurarak hâkim Fiona'dan kan nakli yapılması yönünde bir karar verilmesini istemiştir. Hâkim Fiona, karar aşamasında rıza ehliyeti, çocuğun tedaviyi reddetme hakkı, çocuğun refahı gibi pek çok kavramı da tartışarak bir karara varmıştır.

Çocuk Yasası, bir hukukçu tarafından farklı yönlerde çalışmaya müsait bir roman olmakla birlikte bu çalışmada esas olarak "çocuğun tedaviyi reddetme hakkı" Türk hukukundan ve ilgili olduğu ölçüde İngiliz hukukundan normlar, kaynaklar ve kararlar vasıtasıyla incelenmiştir. Roman, edebiyat ve hukuk ilişkisini gösterme hususunda oldukça başarılıdır. Nitekim "*A. 17 yaşını doldurmak üzere olan lösemi hastası bir gençtir. Tıbbî müdahaleye rıza göstermemektedir. A.'nın rızası geçerli midir? Geçerli ise ne yapılabilir? Geçerli değilse ne yapılabilir?*" şeklinde bir çalışmadansa söz konusu problemi çocuğun, ailenin ve hâkimin bakış açısından anlatan bir romanın çok daha etkili ve düşündürücü olduğu -kanaatimizce- bir gerçektir. Bunun yanı sıra, roman, çalışmanın yazarını, daha önce üzerinde düşünmediği ve çalışmadığı bir konuda çalışmaya teşvik etmiştir. Dolayısıyla, edebiyatın bir hukukçu için yalnızca bir uğraşı alanı olmaktan çıkarılıp bir kaynak olarak görülmesi hem kişisel anlamda hem de meslekî anlamda oldukça yararlı olacaktır.

[109] "Hâkimlik pratiği"nin Fiona üzerinden incelendiği bir eser için bkz. **Özdemir, Nadire** (2017) "Aktif Bir Hâkimlik Pratiğinin Kapsamı ve Sınırları: Hâkim Fiona Örneği", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S:1, s. 521-532.

KAYNAKÇA

Akal, Cemal Bâli (2015) "Kurgu ve Hukuk": Akal, Cemal Bâli / Tosun, Yalçın (Editörler), Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 72-78.

Akyüz, Emine (2018) Çocuk Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Pegem Akademi.

Altun, Abdurrahim (2018) "Küçüğün Tıbbi Müdahaleye Rızası", Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 1, S: 1, s. 37-52.

Ateş, Zeynep (2010) "Küçüklerin Tıbbi Müdahaleye Rızası", (Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Badur, Emel (2017) Tıbbi Müdahaleye Rızanın Özellik Gösterdiği Haller, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Bridge, Caroline (1999) "Religious Beliefs and Teenage Refusal of Medical Treatment", The Modern Law Review, Vol: 62, No: 4, s. 585-594.

Çebi, Sezgin Seymen (2011) "Sanatsız ve Edebiyatsız Hukuk Omlete Benzer", Panorama KHAS, S: 4, s. 54-57, <http://panorama.khas.edu.tr/edergi-yazi-458#PDF/1> s.e.t. 12.04.2022.

Çelik, Behçet (2015) "Hukuk ve Edebiyatın Yakınlığı / Uzaklığı": Akal, Cemal Bâli / Tosun, Yalçın (Editörler), Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 47-57.

Dede, Emine (2017) Tıp Hukukunda Çocuk Hastaların Hakları, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Deryal, Yahya (2012) Sağlık Hukuku Problemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Dunlop, C.R.B. (1991) "Literature Studies in Law Schools", Cardozo Studies in Law and Literature, Vol: 3, No: 1, s. 63-110.

Dural, Mustafa / Öğüz, Tufan (2009) Türk Özel Hukuku II. Cilt Kişiler Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Freckelton, Ian / McGregor, Simon (2016) "Refusal of Potentialy Life-Saving Treatment for Minors The Emerging International Consensus by Courts", J Law Med., C: 23, S:4, s. 813-834.

Gökcan, Hasan Tahsin (2022) Tıbbi Müdahaleden Doğan Tıbbi ve Cezai Sorumluluk, 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.

Hakeri, Hakan (2022) Tıp Hukuku Cilt I, 25. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

High Court of Justice Family Division, "An NHS Trust and Child B. and Mr. B. & Mrs. B.", [2014] EWHC 3486 (Fam), 01.08.14, <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Fam/2014/3486.html> s.e.t. 12.04.2022.

High Court of Justice Family Division, "Birmingham Children's NHS Trust and B. & C.", [2014] EWHC 531 (Fam), 13.02.14, <http://www.bailii.org/ew/cases /EWHC/Fam/2014/531.html> s.e.t. 12.04.2022

Hilder, Carolyn Hayley Jane, The Role of The Family in Cases of Disputed Medical Decision Making (Doctoral Thesis) Queen Mary University of London, <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/handle/123456789/474> s.e.t. 12.04.2022.

House of Lords, "Gillick v West Norfolk and Wisbech Area Health Authority and Another", 1985, <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/01/HL-1985-Gillick-v.-West-Norfolk-and-Wisbech-Area-Health-Authority-and-Anr..pdf> s.e.t. 12.04.2022.

Kahraman, Zafer (2016) "Medeni Hukuk Bakımından Tıbbi Müdahaleye Hastanın Rızası", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 1, s. 479-510.

McEwan, Ian (2014) The Children Act, Londra, Jonathan Cape (Çeviren: Hakmen, Roza (2016) Çocuk Yasası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları).

Ó Néill, C. (2017) "Jehova's Witnesses and Blood Transfusions: An Analysis of the Legal Protection Afforded to Adults and Children in European / English Human Rights Contexts", European Journal of Health Law, Vol: 24, No: 4, s. 368-389.

Özdemir, Nadire (2017) "Aktif Bir Hâkimlik Pratiğinin Kapsamı ve Sınırları: Hâkim Fiona Örneği", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S:1, s. 521-532.

Serozan, Rona (2017) Çocuk Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Şenocak, Zarife (2001) "Küçüğün Tıbbî Müdahaleye Rızası", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 50, S: 4, s. 65-80.

Tanrıverdi, Ahmet Turgut / Tanrıverdi Gülşah / Öner Yalçın, Sibel / Torun, Serap (2014) "Yehova Şahitleri'nin Kan ve Organ Nakline Bakış Açısı", Lokman Hekim Dergisi, C: 4, S: 2, s. 1-7.

Tosun, Yalçın (2015) "Önsöz": Akal, Cemal Bâli / Tosun, Yalçın (Editörler), Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 9-12.

Ward, Ian (1995), Law and Literature, Amerika Birleşik Devletleri, Cambridge University Press.

Yücel Turanlı, Kıvılcım (2014) "Biraz Nefes Almak!", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 4, S: 2, s. 93-106.

Zengin, Mehmet Ali (2016) Hekimin Hukuk Rehberi, Ankara, Adalet Yayınevi.